

**Əliyeva Təranə
Əbülfəz qızı**

f.-r.e.n., dos.

Azərbaycan Dövlət İqtisad
Universiteti – UNEC

Bakı şəhəri Az 1001, İstiqlaliyyət
küçəsi, 6.

alilitarana@gmail.com

**Rzayeva Ülviyyə
Şahin qızı**

r.ü.f.d., m.

Azərbaycan Dövlət İqtisad
Universiteti – UNEC

Bakı şəhəri Az 1001, İstiqlaliyyət
küçəsi, 6.

ulviyya.rzayeva@unec.edu.az

UOT 33:004.384 (479.24)

MÜASİR TEXNOLOGİYALAR SOSIAL İNKİŞAFIN ƏSAS AMİLİ KİMİ

səh. 99-112

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – müasir informasiya texnologiyalarının cəmiyyətin sosial həyatındakı mövqeyi və mühüm rolu əsaslandırılmışdır.

Tədqiqatın metodologiyası – sistemli yanaşma, müqayisəli təhlil və deduktiv metod.

Tədqiqatın nəticələri – Azərbaycanda müasir texnologiyaların sosial inkişafa təsir amilləri və bu sahədə cəmiyyətin qarşılaşdığı problemlərin həll istiqamətləri tədqiq olunmuşdur.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri – lokal şərtlər daxilində informasiya texnologiyalarının inkişafında qarşıya çıxan problemlərin aradan qaldırılmasının daha mütərəqqi mexanizminin işlənilməsi məsələsi hər zaman diqqət mərkəzində olmalıdır.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti – tədqiqatın əsas nəticələri və irəli sürülən təkliflər Azərbaycanda İT-nin daha da inkişaf etdirilməsi sahəsində istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – mütəxəssis nöqtəyi-nəzərindən informasiya-kommunikasiya texnologiyaları (İKT) sosial inkişafın katalizatoru kimi qiymətləndirilmiş, müasir şəraitdə Azərbaycanda informasiya texnologiyalarından istifadə aspektlərinin və onların inkişaf problemlərinin nəzəri əsasları işlənilmişdir.

Açar sözlər: *informasiya-kommunikasiya texnologiyaları, sosial inkişaf, inkişaf strategiyası, informasiya məkanı, yol xəritəsi..*

1. Giriş

Müasir cəmiyyətdə davamlı surətdə özünü göstərən və həyatın bütün tərəflərini əhatə edən informasiyalaşdırma prosesi bir neçə prioritet istiqamətə malikdir. Bunlardan biri də sosial həyatın informasiyalaşdırılmasıdır ki, bu da İKT-dən istifadə etməklə insanın intellektual fəaliyyətinin qlobal rasionallaşdırılmasının ilkin əsasını təşkil edir. Bu sahədə informasiyalaşdırmanın son məqsədləri informasiya cəmiyyətinin biliklərə fəal yiyələnməni, əməkdə öz funksiyalarını çevik dəyişməni, yaradıcı düşüncəni və dünyəvi təfəkkürü həyati zərurətə çevirəcək gələcək üzvlərinin hazırlanmasının keyfiyyətcə yeni modelinin təmin olunmasından ibarətdir.

Müasir cəmiyyət bir sıra elmi, siyasi və sosial müddəaların yenidən mənalandırılması ilə bağlı əhəmiyyətli dəyişikliklər yaşamaqdadır. Bu, insan fəaliyyətinin bütün sferalarında cərəyan edir, bütün ümumi institutları, eləcə də sosial sferanı əhatə edir. Sosial sferanın və iqtisadi artımın inkişafı üçün zəruri olan elmi və texnoloji məhsulların yığımının hərəkətverici amili fundamental elm olmalıdır. İnformasiyanın həcminin çox sürətli artımının, dünya informasiya fəzasının formalaşmasının müasir cəmiyyət qarşısında qoyduğu yeni tələblər və onların həyata keçirilməsi ölkədə dayanıqlı iqtisadi inkişafa nail olunması məqsədilə elmtutumlu telekommunikasiya və informasiya texnologiyalarının (İT) daha da geniş tətbiqi və bu sahədə zəruri insan kapitalına əhəmiyyətli investisiya qoyuluşu ilə tənzimlənir.

2. İKT imkanların genişləndirilmə katalizatoru kimi

Müasir dövrdə İKT cəmiyyətin inkişafına təsir göstərən əsas amillərdən birinə çevrilmişdir. O, sosial-iqtisadi sahələri, elm və təhsili, mədəniyyəti, iqtisadiyyatı və bütövlükdə insanların gündəlik həyat tərzini əhatə edir. Bir çox inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr İKT-nin yaratdığı imkanlardan lazımi səviyyədə faydalanır, iqtisadi sahədə böyük uğurlara imza atırlar.

Bir tərəfdən, İKT - sadəcə alətdir. Bütün digər alətlərə anoloji olaraq onlar konkret məsələnin həllinə yarıya və ya yarımaya bilər. Bu və ya digər texnologiyanın dəyəri sosial-iqtisadi inkişafın məqsədlərinin reallaşdırılması üçün mücərrəd olaraq qiymətləndirilə bilməz. Qiymətləndirmənin nəticəsi “Bu texnologiya konkret layihənin həyata keçirilməsi üçün uyğundurmu?”, “Bu layihə öz iştirakçıları üçün həqiqi stimulları təmin edirmi?”, “Layihənin iştirakçıları bu texnologiyadan səmərəli istifadə etmək üçün zəruri kvalifikasiyaya malikdirlərmi?” suallarının cavablandırılmasından asılıdır.

Digər tərəfdən, İKT - əvvəl mövcud olmuş alətlərin hər birindən fərqlidir. İKT insan fəaliyyətinin müxtəlif növlərinə tətbiq oluna bilər, çünki bu texnologiyalar cəmiyyətin və iqtisadiyyatın tam mənasında hər bir sektorunun simasını dəyişdirir. Elektron sahədə innovasiyalar insanların sağlamlığının və qidalanmasının yaxşılaş-

dırılması, onların biliklərinin genişləndirilməsi, iqtisadi artımın stimullaşdırılması və vətəndaşların cəmiyyətin həyatında iştirakı üçün yeni imkanlar açır [2].

İKT inkişaf edən ölkələr üçün həyati əhəmiyyətə malikdir. Əksər dövlətlər tərəfindən qəbul olunmuşdur ki, İKT milli iqtisadiyyatın artımını yüksəltmək, fəaliyyət sferasını və sosial-iqtisadi inkişaf layihələrinin səmərəliliyini genişləndirmək üçün kifayət həcmdə potensiala malikdir. Daha dərinə nəzər saldıqda İKT-nin aşağıdakı layihələrin reallaşdırılması üçün müstəsna əhəmiyyətə malik digər mühüm xüsusiyyətləri də nəzərə çarpır:

Biliklərlə idarəetmə. İKT-nin təyinedici xüsusiyyəti insanlara biliklərin toplanması, emalı, saxlanması, çıxarılması və genişləndirilməsində kömək etmə qabiliyyətidir. Uğurun biliyin tez əldə olunma və səmərəli istifadə edilmə bacarığından, eləcə də əməli və qənaətlə insanlara ötürülməsindən asılı olduğu qlobal iqtisadiyyat şəraitində biliklərlə idarəetmə daha mühümdür.

Səmərəlilik. İKT vasitəsilə hökumət orqanları və özəl şirkətlər inkişaf etmiş ölkələrdə az məsrəflərlə daha səmərəli və məhsuldar fəaliyyət göstərə bilər. Səmərəliliyin artımı bu ölkələrin müəssisələrinin rəqabət qabiliyyətini artırır, eləcə də sosial-iqtisadi inkişafın layihələrini daha rentabelli etməklə onların davamlılığını təmin edir.

Şəbəkələr. İnsanlar çox geniş surətdə İKT-dən digər insanlarla ünsiyyət qurma və informasiyaya daxil olma üçün istifadə edirlər. İnternet çoxlu sayda fiziki şəbəkələrin işi əsasında qurulmuş mühüm qlobal İKT-şəbəkəni təşkil edir. İKT-şəbəkələr sosial-iqtisadi inkişafın ayrılmaz elementidir, çünki onlar həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrin ayrı-ayrı şirkətlərinə və istifadəçilərinə faktiki olaraq informasiyaya, resurslara, genişləndirmə mexanizmlərinə və potensial müştərilərə eyni daxil olmanı təqdim edir [4].

Universallıq. Bir çox İKT-şirkətlər öz məhsullarının istifadə üçün daha sadə olmasına və praktik olaraq qeyri-məhdud spektrli məsələlərin həllinə adaptasiya olunmasına xüsusi diqqət edirlər. Bu söylər ona gətirib çıxarır ki, daha çox sayda istifadəçi İKT-dən istifadə edə bilər, öz şəxsi məsələlərinin həlli üçün hətta ən mürəkkəb texnologiyaları tətbiq etmək imkanı qazanır. İKT sferasında innovasiyaların sürətli tempi kəşflə kommersiya tətbiqi arasındakı müddət artıq əvvəldə olduğu kimi illərlə deyil, bir neçə aylarla və hətta həftələrlə ölçülür. Beləliklə, inkişaf etmiş ölkələrdə istifadə olunan İKT məhsulları və xidmətlərindən fərqli olaraq inkişaf etməkdə olan ölkələrdə də problemlərin həlli daha çox səmərəli olacaqdır.

İKT - iqtisadiyyatın artımının və onun səmərəliliyinin yüksəldilməsinin mühərrikidir. Əməyin məhsuldarlığının artımı şirkətlərə qiymətləri yüksəltmədən və bununla da gəlirlərin real artımını təşkil etməklə (*əksinə, istisna olaraq qiymətlərin yüksəlməsi hesabına maliyyələşdirilən əmək haqlarının artması istehlakçıların alıcılıq qabiliyyətinin ümumi artımını və real iqtisadi artımı təmin etmir*) öz əməkdaşlarının əmək haqlarını artırmağa imkan verir.

Beləliklə, iqtisadiyyatın dayanıqlı artımının düzgün yolu onun səmərəliliyini artıran aktivlərə investisiya qoyulmasıdır.

3. İKT sosial inkişafın katalizatoru kimi

Sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi üçün İKT potensialından istifadəyə ən təsirli nümunələr sosial inteqrasiyanın və razılaşmanın genişləndirilməsinə istiqamətlənmiş layihələrin həyata keçirilmə prosesi ərzində özünü göstərir. Vətəndaşların aztəminatlı təbəqələrinin qarşısında duran ənənəvi problemlərdən bir çoxu qismən onların biliklərə və informasiyaya daxil olma məhdudiyyətlərindən irəli gəlir. İKT bu problemin aradan qaldırılmasında informasiyanın yığılmasını və təhlilini, onun vətəndaşların informasiyaya daha çox ehtiyacı olan kateqoriyaları arasında yayılmasını asanlaşdırmaqla onlara yardım edir.

2012-ci ildə respublika rəhbərliyi tərəfindən qəbul edilmiş “Azərbaycan - 2020: Gələcəyə baxış” konsepsiyasının cəmiyyətin sosial-iqtisadi inkişafında həlledici rolu vardır [2]. Bu konsepsiya çərçivəsində qarşıda duran prioritet vəzifələrin: biliyə əsaslanan iqtisadiyyatın qurulması, dövlət idarəetmə orqanlarında İKT-nin və müxtəlif elektron xidmətlərin tətbiqi, informasiya təhlükəsizliyinin möhkəmləndirilməsi sahəsində işlər və İKT sahəsində yüksək ixtisaslı mütəxəssis hazırlığı kimi vəzifələrin yerinə yetirilməsi gələcəkdə İKT-nin infrastrukturunun daha da inkişafına, əhalinin müasir elektron xidmətlərdən və genişzolaqlı, ucuz və keyfiyyətli İnternet xidmətlərindən rahat istifadəsinə imkan yaradacaqdır [1]. Müasir təhsil, texnologiyalardan - distant təhsil, elektron ticarət və digər sahələrdə İKT-nin təkmilləşdirilmiş formada tətbiqlərindən istifadə bütövlükdə əhalinin hazırlığı olmayan hissəsinin maarifləndirilməsinə və ölkənin global informasiya məkanına inteqrasiya səviyyəsinin yüksəlməsinə səbəb olur.

Telekommunikasiya şəbəkəsində tətbiq olunan yeni texnologiyalar milli radio və televiziya proqramlarının peykdən yayımının təşkili, ətraf mühitin təhlükəsizliyinin təmini, dövlət orqanlarında onun müxtəlif strukturları və vətəndaşlar arasında informasiya mübadiləsinin aparılması, əhaliyə təhlükəsizlik təmin olunmaqla elektron xidmətlərin göstərilməsi elektron hökumətin formalaşmasında yerinə yetirilən mühüm vəzifələrdir. Bu gün həyatımızı mobil rabitə və elektron xidmətlər olmadan təsəvvür etmək olmaz. Dövlət informasiya resurslarının vahid texnoloji standartlar əsasında inteqrasiyasının təmini vahid informasiya fəzasının formalaşmasına, informasiyanın kiberhücumlardan mühafizəsinə və bu sahədə maarifləndirmənin genişlənməsinə diqqət getdikcə artırılır. Bütün ölkə üzrə yüksək keyfiyyətli İnternet və mobil rabitə infrastrukturunu və eləcə də, e-hökumət və onun e-elm, e-təhsil, e-vergi, e-gömrük və s. seqmentləri, həmçinin e-biznes, e-vətəndaş sektorları formalaşdırılmış və paytaxtla bölgələr arasında rəqəmsal fərqlər aradan qaldırılmışdır. Bununla yanaşı Azərbaycan üzrə genişzolaqlı infrastrukturun əhatə dairəsinin

genişləndirilməsi ilə bağlı yeni tələblər nəzərdən keçirilməli, daxili bazar qiymətləndirilməli və qabaqcıl ölkələrin təcrübələri təhlil edilməlidir [1].

Müasir texnologiyalardan istifadə etməklə bu sahədə yüksək kvalifikasiyalı kadr hazırlığının həyata keçirilməsində məqsəd ölkənin ali təhsil ocaqlarında təhsilin elmi tədqiqatlar və innovasiyalarla sıx inteqrasiyasına əlverişli mühit yaratmaq, dünyanın qabaqcıl təhsil ocaqları ilə əlaqələri genişləndirmək və ölkədən kənara “beyin axını”nın qarşısının alınması üçün mühüm tədbirlərin görülməsini təmin etməkdən ibarətdir.

İnsan kapitalını inkişaf etdirmək məqsədilə yerinə yetirilən tədbirlər sırasında ölkə əhalisinin keyfiyyətli səhiyyə və təhsil xidmətləri ilə təmin edilməsi, əhalinin aztəminatlı təbəqəsinin bu xidmətlərdən hərtərəfli istifadəsi üçün şərait yaradılması əsas əhəmiyyət kəsb edən gündəlik məsələlərdəndir.

İKT sosial inkişafın katalizatoru kimi nəhəng potensiala malikdir. İKT-nin universal və çevik təbiəti informasiyanın öz faydalılığını bir sıra sahələrdə sübuta yetirmiş İT praktiki olaraq inkişafın istənilən məsələsinin həllində istifadə oluna bilər.

Səhiyyə. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə İKT-dən mütəxəssis çatışmayan ucqar rayonlarda pasientlərə tibbi xidmətin təqdim olunmasında geniş istifadə olunur. Burada pasientlərlə həkimlər arasında uzaqlaşdırılmış konsultasiya; diaqnozların qoyulması və hətta müalicəsi; tədqiqat və diaqnostika məqsədilə verilənlərin toplanması; “real vaxt rejimində” planetin müxtəlif guşələrindən olan həkim-tədqiqatçılar arasındakı əməkdaşlıq; ölkə və təşkilatların epidemiyalara qarşı reaksiyalarının səmərəliliyinin və sürətinin yüksəldilməsi və eləcə də, tibbi xidmətlərin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması və optimallaşdırılması kimi müasir texnologiyaların tətbiqləri vardır. İKT eyni zamanda tibbi xidmətin ənənəvi növlərinin çatışmadığı kənd rayonlarında səhiyyə xidmətlərinin təqdimində istifadə olunur. Bundan başqa, mütərəqqi texnologiyalar QİÇS virusu, vərəm, malyariya və digər xəstəliklərlə mübarizədə mühüm rol oynayır.

Təhsil. Azərbaycanın müasir inkişaf mərhələsində təhsilin rolu onun demokratik və hüquqi dövlətə və bazar iqtisadiyyatına keçməsindən, ölkənin iqtisadi və ictimai inkişafın dünya tendensiyalarından geridə qalmaq təhlükəsini aradan qaldırmaq zərurətindən doğan məsələlərlə təyin olunur. Müasir dünyada təhsilin əhəmiyyəti keyfiyyətcə yeni iqtisadiyyatın və cəmiyyətin formalaşmasında mühüm amil olaraq insan kapitalının təsirinin artması ilə yüksəlir. Azərbaycan təhsil sistemi qabaqcıl ölkələrin təhsil sistemləri ilə rəqabətə girməyə can atır. Bunun üçün aparılan təhsil siyasətinin ictimailəşməsi tərəfindən dəstək, bu sferada dövlətin aktiv rolu və məsuliyyətin artırılması, lazımı resursların ayrılması yolu ilə onlardan səmərəli istifadə mexanizminin təşkili üçün təhsilin dərin və hərtərəfli modernləşdirilməsi zəruridir.

XXI əsrdə bəşəriyyət yeni qlobal problemləri - təbii dünyəvi resursların tükənməsini, enerji böhranını, ekoloji problemləri, zəruri resurslarla təminat problemini, insanların sağlamlıq və kasıblıq problemlərini, sənayenin inkişaf istiqamətlərinin

yenidən qiymətləndirilməsini, insanların həyatının sosial şərtlərinin kökündən yaxşılaşdırılmasını, dünyada bütün xalqlar üçün sülhün bərqərar olmasını, əhalinin artım sürətinin tənzimlənməsini və s. həll etməyə məcburdur. Müasir dünyanın bu global problemlərinin həllinin açarı XXI əsrin təhsilidir. İstənilən cəmiyyətin normal mövcudluğu mükəmməl ali təhsil sisteminin inkişafı və fəaliyyəti olmadan qeyri-mümkündür. Cəmiyyətin həyatında təhsilin yeri daha çox ictimai inkişafda insanların biliyinin, onların təcrübəsinin, bacarığının, vərdislərinin, onların öz professional və şəxsi keyfiyyətlərini inkişaf etdirmə imkanları ilə müəyyənləşdirilir. Təsadüfi deyildir ki, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş və coşğun inkişaf etməkdə olan əksər ölkələr dayanıqlı və təhlükəsiz inkişaf proqramlarını, konsepsiyalarını və milli doktrinaları işləyərək onların tərkibinə strateji istiqamət kimi milli təhsil sisteminin inkişafını da daxil edirlər, çünki rəqabət qabiliyyətli təhsil sistemi olmadan rəqabət qabiliyyətli iqtisadiyyat da ola bilməz. Təhsil dövlətin mühüm və prioritet funksiyalarından biridir. Buna görə də hər bir dövlət özünün inkişaf strategiyasını yalnız onun təbii resursları ilə əlaqələndirməməlidir. Hal-hazırda dünyada davamlı informasiyalaşdırılma prosesi elmi və real faktdır. Bu obyektiv proses Azərbaycan üçün də xarakterikdir. İctimai inkişafda biliyin və informasiyanın artan rolu informasiya cəmiyyətinin və informasiya sivilizasiyasının təşəkkülündə öz əksini tapmışdır. İnformasiya, bilik iqtisadi inkişafın əsasını təşkil edən “fundamental sosial amil” olaraq iqtisadi inkişafda açar mövqelərdən birini tutur. Təhsil sferası informasiya cəmiyyətində əhəmiyyətli dərəcədə cəmiyyətin həyatının iqtisadi sferası ilə kəşifir. Təhsil fəaliyyətində müasir texnologiyaların tətbiqi onu daha mükəmməl və tamamlanmış edir.

İKT müəllimlə şagird arasında yaranan mühüm qarşılıqlı münasibəti əvəz etmir, o, fərdi təhsili sıxışdırmır. Buna görə də İKT ənənəvi proqramları və təlim metodlarını tamamlayan alət qismində yeni imkanlar təqdim edir. İKT-nin təhsildə tətbiqi bir neçə variantı özündə saxlayır. Əvvəllər “Elektron təhsil” (*E-Learning*) dedikdə kompüterin köməyi ilə təhsil başa düşülürdü, texnologiyalar inkişaf etdikcə bu anlayış da genişləndi. İndi elektron təhsil şərti olaraq iki qrupa bölünən sinxron və asinxron texnologiyaları əhatə edir [7].

Sinxron elektron təhsil - real vaxt rejimində məsafədən təhsildir. Bu təhsil forması adi əyani təhsilə çox bənzəyir, fərq yalnız ondan ibarətdir ki, prosesin iştirakçıları bir-birindən məsafədə yerləşirlər. Çox geniş yayılmış vebinarlar buna misal ola bilər. Mühazirələrin təşkili üçün xüsusi proqram təminatından istifadə olunur.

Asinxron elektron təhsil - tələbənin təlim materiallarını onlayn-mənbələrdən və ya elektron informasiya daşıyıcılarından əldə etməklə sərbəst tənzimlənmə və mənimləmə qrafikinə malik olduğu təhsil formasıdır. Müasir dövrdə elektron təhsil əksər ali təhsil müəssisələrində təlim prosesinin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir.

Distant təhsil - E-Learning-dən daha geniş anlayışdır: o, interaktiv özünü təlimlə intensiv konsultasiya dəstəyinin sintezindən ibarətdir. Beləliklə, elektron təhsil distant təhsilin alətlərindən biridir. Distant təhsil – təlim materiallarının əsas hissəsinin

təlim alana çatdırılması və təlim prosesində müəllimlə təlim alanının qarşılıqlı təsirindən ibarət texnologiyaların məcmusudur. Vəsaitlərin çatdırılması kompüter və ya İnternet vasitəsilə olmaya da bilər.

Distant təhsilin üstünlükləri bunlardır:

- Yaşayış yerində olmaqla təhsil alma imkanı;
- işlə və təhsillə eyni zamanda məşğul olma imkanı;
- keyfiyyətli texnologiyalara və təlim mühitinə daxil olma imkanı;
- attestasiyanın obyektivliyi;
- təlimə fərdi yanaşma.

4. İKT-nin ətraf mühitə təsiri

İnkışaf etməkdə olan ölkələrdə ətraf mühitlə bağlı əksər problemlər mövcud risklər haqqında rəhbər xadimlərin kifayət qədər informasiyalaşdırılmamasının, eləcə də ətraf mühit üçün bu və ya digər təhlükələrin ədədi qiymətinin uyğun orqanlar tərəfindən əvvəlcədən dəyərləndirilmə bacarığının olmamasının nəticəsidir. Müasir texnologiyalar mövcud həmlələri qiymətləndirməyə və təbii resurslara qayğı ilə yanaşmağı təmin edən strategiyalarının işlənilməsinə kömək edir.

İKT-nin geniş yayılması dayanıqlı inkışafa nailolma məqsədilə nəhəng imkanlar açsa da, rəqəmsal həmlələr və elektron məmulatların ətraf mühitə təsiri ilə bağlı qlobal risklər doğura bilər.

İKT ətraf mühitə həm müsbət, həm də mənfi təsir göstərə bilər. Bir tərəfdən, bu texnologiyalar iqlim və dayanıqlılığın dəstəklənməsi sahəsində mühüm qərarları qəbul edir. Müasir şərtlər daxilində mühüm dövlət proqramlarının həlli üçün ətraf mühitin və ekoloji təhlükəsizliyin mühafizəsi, təbii resurslardan rəşional istifadə, bioloji müxtəlifliyin mühafizəsi, ekosistemlərin ekoloji stabilliyinin təmini və məskunlaşma mühitlərində əlverişli şəraitin təmini sahəsində müxtəlif İKT-vasitələrdən istifadə olunur [6].

Torpaq, iqlim, biomüxtəliflik və demoqrafiya şəkli geoloji informasiya sistemlərindən (GIS) istifadə etməklə ərazilərin zonalara bölünməsi haqqında informasiyanın toplanması və tərcüməsi təbiətin mühafizəsi üzrə reallaşdırılan tədbirlərin səmərəliliyini artırır. GIS-nin ən çox yayılmış tətbiq sferalarından biri də ətraf mühitin əsas parametrlərinin xəritəsinin təşkilidir, bu parametrlər flora və faunanın ayrılması templerini və miqyaslarını aşkar etmək üçün istifadə oluna bilər.

Bundan başqa, bu texnologiyalar vasitəsilə ətraf mühitdə baş verən dəyişikliklərin monitorinqini həyata keçirmək, iqlim dəyişmələri ilə mübarizə aparmaq və təbii fəlakətlərə reaksiya vermək olar.

Digər tərəfdən, İKT-dən istifadə və elektron vasitələrin sayının artması insan sağlamlığı və elektron tullantıların yaranması nəticəsində ətraf mühitin dayanıqlılığı üçün təhlükə yarada bilər.

BMT Universitetinin¹ 2014-cü ildə qiymətləndirmələrinə görə dünyada 42 mln. ton elektron tullantıdan 6 mln. tonu İKT-yə aid olmuşdur. Tərkibində qızıl, gümüş, mis olan elektron zibilin ümumi dəyəri 52 mlrd. ABŞ dolları və elektron məmulatların tullantılarının əsas mənbələri ABŞ, Çin, Yaponiya, Almaniya və Hindistan olmuşdur. Elektron və toksikoloji tullantıların böyük hissəsi inkişaf etmiş ölkələrin - Afrika və Asiya dövlətlərinin payına düşür.

İKT-nin yaradılması və istifadəsi üçün elektrik enerjisi tələb olunur, buna görə bu sektorun fəaliyyəti nəticəsində buxar qazlarının tullantıları da ifraz olunur. Mütəxəssislərin fikrincə, dünyada bu sektorun payına buxar qazlarının 2,5%-i düşür, İKT genişləndikcə bu qazların həcmi də artacaq və nəticədə 2020-ci ilə bu sektorun payı bütövlükdə 2,3% yüksələcəkdir [10].

5. Azərbaycanda İKT-nin inkişafı ilə əlaqədar qarşıya çıxan problemlər

Azərbaycan Respublikasının gələcək inkişaf strategiyasının əsas istiqamətlərindən biri qeyri-neft sektorunun inkişafı və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi hesabına davamlı iqtisadi artıma və tərəqqiyə nail olunmasıdır.

Bu məqsədlə ümumi daxili məhsulun tərkibində, eləcə də ölkənin dövlət büdcəsinin formalaşmasında təbii ehtiyatlar faktorunun azaldılması və qeyri-neft sektorunun üstünlüklərinin təmin edilməsi, iqtisadiyyatda innovasiyaların tətbiqinin genişləndirilməsi üçün güclü motivasiya yönümlü mexanizmlərin yaradılması və inkişafı nəzərdə tutulur. Müasir tələblər səviyyəsində Azərbaycan Respublikasının bütün regionlarının sosial-iqtisadi inkişafının təmin olunması, mövcud resurslar və coğrafi mövqedən istifadə etməklə iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi milli məhsulun dünya bazarında layiqli yer tutmasına şərait yaradacaqdır. Həmin məqsədlər yuxarıda adı çəkilən “Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasında öz əksini tapmışdır [2]. Belə inkişafın əsas dayaqlarından biri İKT-dir. Yeni iqtisadi sektor kimi yüksək artım sürətinə malik olan İKT hal-hazırda müasir və çoxfunksiyalı infrastruktur, həmçinin hərtərəfli sosial-iqtisadi tərəqqinin aparıcı qüvvəsi kimi çıxış edir.

Bu gün İKT ölkənin intellektual potensialını gücləndirən, respublikanın daimi və davamlı inkişafını, biznesin irəliləməsini, korrupsiya ilə mübarizəni, cəmiyyətdə demokratiya və şəffaflığın inkişafını, yoxsulluğun azaldılmasını və işsizliyin qarşısının alınmasını təmin edən əlverişli vasitə kimi qəbul olunur. İKT dövlət idarəçiliyində, təhsildə, səhiyyədə, biznesdə, bank işində və digər sahələrdə yeni dəyərlər yaradan ictimai-iqtisadi münasibətlərin tərkib hissəsinə çevrilmişdir [8].

Azərbaycan Respublikasında İKT-nin inkişafı üzrə ölkənin ümumdünya elektron məkana inteqrasiyasına, sosial və iqtisadi fəaliyyətin (*e-hökumət, e-ticarət, distant*

¹ Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Universiteti Tokioda yerləşən beynəlxalq ictimaiyyətdir, sülh və tərəqqi sahəsində BMT-nin məqsədlərinə nail olmağa kömək edərək tədqiqat işləri ilə məşğul olan alimlərin birləşdirilməsində, aspirantların hazırlanmasında və biliklərin yayılmasında fəal iştirak edir.

təhsil və s.) yeni formalarının təşəkkülünə, informasiya və bilik bazarının yaradılmasına, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində səmərəliliyin, xidmət və məhsulun keyfiyyətinin artırılmasına istiqamətlənən bir sıra mühüm addımlar atılmışdır. Qeyd olunduğu kimi, dövlətin xüsusi diqqət mərkəzində olan bu sahə ölkə iqtisadiyyatının gələcək inkişafı üçün əsas prioritetlərdən biridir. Azərbaycan Respublikasında “İnformasiya-Kommunikasiya Texnologiyaları İli”² elan edilmiş 2013-ci ildən hal-hazırkı dövrə qədər keçən müddət ərzində İKT-yə dövlət tərəfindən yüksək diqqət və qayğı göstərilmişdir, bu sahədə məqsədyönlü, kompleksli və ardıcıl fəaliyyət həyata keçirilmişdir. Bu halın təzahürü bir çox beynəlxalq hesabatlarda, o cümlədən Dünya iqtisadi forumunun The Global Information Technology Report adlı hesabatında İKT sahəsində Azərbaycan Respublikasının nəticələrinin qeydə alınması və 2016-cı il hesabatında “İKT-nin dəstəyində hökumətin nailiyyətləri” və “Hökumətin gələcək baxışlarında İKT-yə veriləcək önəm” indekslərinə görə ölkənin dünyanın ilk onluğunda yer tutması olmuşdur (hər iki indeksə görə 8-ci yer tutmuşdur). Ümumilikdə isə həmin hesabatda şəbəkə hazırlığı indeksinə görə Azərbaycan 139 ölkə arasında 41-ci yerdə olan Rusiya Federasiyasından sonra 53-ci yeri tutmuş və MDB ölkələri arasında liderlər qrupuna daxil olmuşdur [9].

“Telekommunikasiya və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə strateji yol xəritəsi”³ [1] ölkə iqtisadiyyatının inkişafına yönəldilmiş 12 xəritədən biridir. “Yol xəritəsi”ndə əks olunan tədbirlərin həyata keçirilməsi nəticəsində 2020-ci ilədək ölkədə 1,45 min yeni iş yerinin açılması və ÜDM-in 235 milyon manat artırılması gözlənilir.

Uzunmüddətli perspektivdə (2025-ci ildən sonra) Azərbaycanda elektron sənəd dövriyyəsinə keçid təşviq olunacaq, ortamüddətli perspektivdə (2025-ci ilə qədər) isə ölkənin sənəd dövriyyəsinin böyük hissəsinin (əsasən dövlət idarələrində) elektron formada aparılması ölkədə biznesin inkişafı üçün əlverişli mühit yaradacaq.

Hazırda e-dövriyyə ölkənin bank sektorunda daha geniş tətbiq olunmuşdur, çünki burada bazar iştirakçıları ödəniş sistemləri, mobil e-pul kisələri, e-ticarət platformaları və sosial şəbəkələrlə qarşılıqlı əlaqə quraraq rəqəmsal bankın təcrübəsini öyrənmək niyyətindədirlər. İnfrastrukturun inkişafı kimi kontaktsiz ödənişlər də nəzərdə tutulub.

“Kommunikasiya əlaqələrinin inkişafı, dayanıqlı telekommunikasiya infrastrukturunun formalaşması, İnternetin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi üçün normativ-hüquqi baza təkmilləşdiriləcək. Milli tezliklərin şəffaf və səmərəli paylanması və idarə olunması, bazar iştirakçıları arasında münasibətlərin təşkili və İKT bazarının rəqabət qabiliyyətinin artırılması ilə məşğul olmaq üçün nəzərdə tutulmuş yeni bir qurum - tənzimləyici telekommunikasiya sektoruna investisiyaları stimullaşdıracaq, xidmətlərin keyfiyyətinə nəzarəti aparacaq, həmçinin istehlakçıların hüquqlarının qorunmasını təmin edəcək” [1].

² Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 16 yanvar 2013-ci il tarixli, 2664 sayılı Sərəncamı.

³ Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı.

6. Müasir şəraitdə Azərbaycanda İT-nin inkişaf problemləri

Bu gün müasir İT-nin inkişafı sahəsində kifayət qədər problemlər mövcuddur ki, bu hal ölkənin iqtisadi inkişaf səviyyəsinə daim təsir edir.

İlk mühüm problem İT sahəsində çalışan personalın təlimindən ibarətdir. Hazırkı mütəxəssislərin əldə edilməsi üçün təlim prosesi düzgün təşkil olunmalı, mərkəzləşdirilməli və müasir texnologiyaların istifadəsi ilə həyata keçirilməlidir. Burada yenidən öyrədici İT-nin keyfiyyəti problem yaranır.

Bundan başqa, ölkənin informasiya məkanının önəmli problemi onun ayrı-ayrı informasiya sektorları (dövlət, kommertiya, regional) arasında ahəngdar fəaliyyətin olmamasıdır. Bu sektorlar arasında lazımi qarşılıqlı fəaliyyətin olmaması onların səmərəsiz işinə gətirib çıxarır. Qeyd etmək lazımdır ki, ölkənin müxtəlif bölgələri müxtəlif dərəcədə informativliyə malikdir. Bu da İT-nin inkişafı yolunda irəliləyişin qarşısını alan başlıca amildir. Məhz vətəndaşların informasiyalaşdırılmasının yüksək səviyyəsi sosial tərəqqinin zəruri tərkib hissəsidir.

İnformasiya texnologiyaları sahəsində daha bir problem proqram təminatının mürəkkəbləşməsidir. Bu problem onunla bağlıdır ki, proqramlar iş sürətinin azalmasına doğru meyilli olur, halbuki hesablama avadanlığının işi, əksinə, daha tez baş verir.

Bu gün şəbəkələrin zəiflik problemi də aktualdır. Məsələ ondadır ki, İnternetin ixtiyari saytı insan gözünə görünməyən müxtəlif predmetləri saxlayır. Beləliklə, bu səhifələr özünəməxsus, fərqli zəncirlər yaradır ki, onlar vasitəsilə müxtəlif viruslar (*zərərli proqramlar*) kompüterlərə daxil olur. Zərərverici proqramların müəllifləri tərəfindən bu proqramlar çoxlu sayda daima yaradılır.

Maraqlısı budur ki, yeni texnologiyalar, adətən, əvvəlkilərlə müqayisədə daha mürəkkəb, lakin viruslar qarşısında daha “zəif” olur. Viruslara daha çox sosial şəbəkələrdə və axtarış sistemlərində “tutulmaq” olar.

Lakin ən ciddi problem dünyanın müxtəlif ölkələrinin dövlət qurumları tərəfindən bu zərərli proqramların (qondarma kibersilah kimi) istifadəsidir. Kibersilahın istifadə məqsədləri ən müxtəlif: casusluq, hər hansı mühüm informativ verilənlərin məhv edilməsi, qisas, zərərin dəyməsi və s. ola bilər.

İnformasiya texnologiyaları sahəsində daha bir mühüm məsələ - verilənlərin mühafizə olunmaması problemidir. Bu gün informasiyaya əmtəə kimi baxılır və bu məhsulu çox asan oğurlamaq, modifikasiya etmək və ya məhv etmək olar. İnformasiya sahəsində məlumatın modifikasiyası daha ciddi cinayət sayılır, çünki o, öz ardınca mövcud informasiyanın dəyişilməsinə və işin standart prosedurunun pozulmasına gətirib çıxarır ki, bu da hər zaman nəzərəcarpacaq ziyanə səbəb olur.

Belə nəticəyə gəlmək olar ki, bu gün ölkəmizdə İT-nin əlverişsiz şəraitdə inkişafını şərtləndirən amillər meydana çıxır:

- mövcud vergiqoyma sisteminin natamamlığı proqram təminatı istehsalçıları üçün çox yüksək vergilərin səbəbidir;

- sosial və iqtisadi sahələrdə, həmçinin dövlət idarəetməsi səviyyəsində İKT-dən az istifadə olunması;
- ölkənin müxtəlif bölgələrində İT-yə çıxışın qeyri-müntəzəmliyi;
- ölkəmizdə proqram təminatı, kompüter və telekommunikasiya avadanlığının istehsalının aşağı səviyyəsi;
- elektron sənayenin inkişaf səviyyəsinin aşağı olması;
- İT sahəsində kadr çatışmazlığı (*İT üzrə mütəxəssislərə tələbat sürətlə artır*).

Ölkənin müxtəlif sosial və iqtisadi sahələrində fərdi kompüterlərin çatışmazlığı və qlobal İnternet şəbəkəsinə qeyri-bərabər çıxış İT-nin inkişafını ləngidən ən əsas amillərdəndir. Bu, yalnız sahələrdə maliyyə çatışmazlığı səbəbindən deyil, həm də qlobal İnternet şəbəkəsinə çıxışın tam təşkili və kompüterləşdirilməsində dəqiq formalaşdırılmış proqramın olmaması səbəbindən baş verir [5].

Bundan əlavə, əhalinin gəlirlərinin müxtəlif səviyyələri də ölkə vətəndaşlarının informasiyalaşdırılması üzrə qeyri-müntəzəm paylanmaya imkan yaradır.

Həmçinin nəzərə almaq lazımdır ki, elm və sənaye nümayəndələri ölkəmizdə elektron sənayenin çox aşağı səviyyədə inkişafını xüsusi olaraq qeyd edirlər ki, bu da öz növbəsində, dövlətimizdə İT-nin inkişaf səviyyəsini müəyyən edir.

İT-nin inkişaf etdirilməsi və mükəmməl iqtisadi səmərə verməsi üçün informasiya texnologiyalarına:

- ❖ İlk öncə dövlət tərəfindən maliyyələşdirilmə və investisiyalar;
- ❖ İT-texnologiyaların səmərəli inkişafı üzrə dövlət və kommertiya proqramlarının hazırlanması;
- ❖ yüksək ixtisaslı İT-mütəxəssislərin yetişdirilməsi;
- ❖ proqram təminatı istehsalçıları üçün vergilərə münasib loyallıq sistemi;
- ❖ bu sahədə son elmi nailiyyətlərin fəal istifadəsi ilə elektron sənayesinin inkişafı;
- ❖ əqli mülkiyyətin mühafizəsi sahəsində qanunvericiliyin sərtləndirilməsi kimi sərmayələr qoyulmalıdır.

Azərbaycanda İT sahəsində qanunvericilik bazasının kifayət etməyəcək dərəcədə inkişafı İT-nin yavaş inkişafının əsas səbəbi kimi çıxış edir. Əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunması ilə bağlı qabaqcıl qanunvericiliyin kifayət qədər yaxşı təşkil olunmamış strukturu bütövlükdə Azərbaycan ixracatçılarının gəlir itkilərinin əsas səbəblərindən biridir; bu, həm də iri beynəlxalq şirkətlərin Azərbaycana cəlb olunmasına mane olan amil kimi çıxış edir.

Kifayət qədər böyük vergi yükü və inzibati maneələr inkişafın mənfi amilləri kimi təqdim olunur. Vergi qanunvericiliyində İT ilə bağlı korrekt təriflərin olmaması vergilərin hesablanması məsələlərində qeyri-müəyyənlik yaradır və İT sahəsində fəaliyyət göstərən şirkətlərin risk və xərclərinin artmasına aparır. İT sahəsində həm Azərbaycan, həm də xarici müəssisələr üçün Azərbaycan mühitində fəaliyyətin aparılması böyük sayda inzibati və fiskal problemlərlə çətinləşir.

Tam inkişaf üçün İT sektorunun fundamental cari problemi investisiya resurslarının çatışmazlığıdır. Maliyyələşdirmə mexanizminin inkişafdan qalması bir çox hallarda yuxarıda təsvir olunan və müəssisələri vergilərin optimallaşdırılması sxemlərindən istifadə etməyə məcbur edən vergi və gömrük inzibətçiliyi problemləri ilə bağlıdır. Nəticədə müəssisələrin qeyri-şəffaflığı, infrastrukturun inkişafdan qalması və yüksək dəyəri, İT sahəsində kadrların çatışmazlığı həm kreditlərin, həm də investorların cəlb edilməsi üçün maneə olur.

İT-sektorun inkişafı üzrə dövlətin fəal iqtisadi siyasəti savadlı idarəetmə ilə elmi-texniki tərəqqinin "lokomotivləri" nə çevrilə bilən və bununla yanaşı "yeni" iqtisadiyyatın və mükəmməl ümummilli innovativ mühitin qurulmasında dövlətin məqsədlərinin həyata keçirilməsini təmin edən, kifayət qədər ixtisaslı kadrları formalaşdıran iri elmi mərkəzlərin yaranmasına təkan verəcək ki, investorlar da çəkinmədən vəsaitlərini Azərbaycan İT-işləmələrinə yerləşdirəcəklər.

Lakin ayrı-ayrı elmi mərkəzlərin prioritet dövlət dəstəyi əks təsirə: İT-mərkəzlərlə dəstək ala bilməyəcək digər mərkəzlər arasında fərqi yaranmasına gətirib çıxara bilər. Mümkün nəticə olaraq ya bu şirkətlər yox olacaq, ya da, ən pis halda heç bir iqtisadi və elmi səmərə alınmadan onlara əsassız xərclər sərf olunacaq. Sonda innovasiya iqtisadiyyatı qurmaq cəhdi yalnız cəhd kimi qalacaq ki, bu barədə biz təkcə arxiv sənədlərinə görə mühakimə yürüdə biləcəyik.

7. Nəticə və təkliflər

İnformasiya texnologiyaları müasir dövrdə müxtəlif sosial-iqtisadi proseslərin inkişafında mühüm rol oynadığından onlar daima inkişaf etdirilməli və təkmilləşdirilməlidir. Lakin İT-nin inkişafı müxtəlif problemlərlə qarşılaşır.

İT üzrə daxili bazarın inkişafına mane olan səbəblər istehlakçıların əsas qrupları (dövlət orqanları, müəssisələr, əhali) tərəfindən tələbin inkişafına mane olan və təklifi məhdudlaşdıran səbəblərə bölünür.

Dövlət tərəfindən İT-yə olan tələbatı bunlar məhdudlaşdırır:

- İT-məhsullara və xidmətlərə ixtisaslı tələbatın olmaması;
- dövlət idarəetmə orqanlarında və dövlət təşkilatlarında ixtisaslı İT istifadəçilərin lazımı sayda olmaması;
- dövlət sifarişlərinin yerinə yetirilməsi üçün müsabiqələrin keçirilməsində qeyri-şəffaflıq, yeni şirkətlərin daxil olması üçün ciddi məhdudiyyətlər;
- müəssisə ayrılığı üzündən irimiqyaslı İT-layihələrin keçirilməsinin kifayət etməyəcək dərəcədə səmərəliliyi;
- dövlət hakimiyyəti orqanlarında İT-dən istifadənin ümumi səviyyəsinin aşağı olması.

Əhali tərəfindən İT-xidmətlərə və məhsullara kiçik tələbat əsasən aşağı alıcılıq qabiliyyəti ilə əlaqədardır, bu amil xüsusilə bölgələrdə yayılmışdır.

Beləliklə, yuxarıda deyilənləri ümumiləşdirərək belə nəticə çıxarmaq olar ki, Azərbaycanda İT bazarının təşəkkülünə və inkişafına mane olan əsas problemlər bunlardır:

- 1) dövlət iqtisadi siyasətinin natamamlığı;
- 2) qanunvericilik bazasının inkişaf qüsurları;
- 3) institusional problemlər:
 - a) infrastrukturun geriliyi və yüksək dəyəri,
 - b) biznesdə vençur istiqamətli müəssisələrin və yüksək texnologiyalı təchizatın alınması üçün müəssisələrin investisiya çatışmazlığı;
- 4) İT-texnologiyaları üzrə daxili bazarın aşağı artım tempi:
 - a) dünya bazarında rəqabət qabiliyyətli yerli İT-nin olmaması,
 - b) dövlət, əhali və müəssisələr tərəfindən İT məhsullarına aşağı tələbat:
 - ❖ aşağı ödəmə qabiliyyəti,
 - ❖ ixtisaslı fəhlə kadrların çatışmazlığı.

Beləliklə, yerli informasiya texnologiyalarının inkişafı üçün dövlət ayrı-ayrı müəssisələrin, elmi mərkəzlərin və ərazilərin dəstəklənməsinə yönəldilmiş hərtərəfli tədbirlər görməlidir. Bu tədbirlərin reallaşdırılma yolları bir çox hallarda inkişafın mümkün yollarını müəyyən edəcək.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Respublikasında telekommunikasiya və informasiya texnologiyalarının inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi. URL: http://mida.gov.az/documents/Telekommunikasiya_və_informasiya_tehnologiyalarının_inkişafına_dair_strateji_yol_xəritəsi.pdf.
2. "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyası. URL: http://www.president.az/files/future_az.pdf.
3. Кастельс М. (2000) "Информационная эпоха: экономика, общество, культура". М.: АСТ, 856 с.
4. Стрелец И.А. (2006) "Сетевая экономика" М.: Эксмо, 208 с.
5. Brynjolfsson E., McAfee A. (2011) "Race against the Machine: How the Digital Revolution Is Accelerating Innovation, Driving Productivity, and Irreversibly Transforming Employment and the Economy". Lexington, MA: Digital Frontier Press.
6. Kurzweil R. (1999) "The Age of Spiritual Machines: When Computers Exceed Human Intelligence". New York: Viking Penguin.
7. Marthandan G., Chun M. (2010) Information technology evaluation: issues and challenges, "Journal of Systems and Information Technology", Vol. 12 Issue: 1, pp.37-55, doi: 10.1108/13287261011032643.
8. Bannister F., Connolly R. (2014) ICT, public values and transformative government: A framework and programme for research, "Government Information Quarterly", Vol. 31, Issue 1, pp. 119–128.
9. http://www3.weforum.org/docs/GITR2016/WEF_GITR_Full_Report.pdf

Алиева Тарана Абульфаз гызы
к.ф.-м.н., доц. Азербайджанский Государственный Экономический Университет – UNEC
Рзаева Ульвия Шагин гызы
д.ф.м., пр. Азербайджанский Государственный Экономический Университет - UNEC

Аннотация

Современные технологии, как основной фактор социального развития

Цель исследования – обоснована позиция и важная роль современных информационных технологий в социальной жизни общества.

Методология исследования – системный подход, сравнительный анализ и дедуктивный метод.

Результаты исследования – были исследованы факторы влияния современных технологий на социальное развитие Азербайджана и направления решения проблем, с которыми сталкивается общество в этой сфере.

Ограничения исследования – задача разработки наиболее прогрессивного механизма устранения возникающих проблем в развитии информационных технологий с учетом локальных условий, должна постоянно находиться в центре внимания.

Практическое значение исследования – основные результаты исследования и выдвинутые предложения могут быть использованы в области развития информационных технологий в Азербайджане.

Оригинальность и научная новизна исследования – с точки зрения специалиста информационно-коммуникационные технологии были оценены, как катализатор социального развития, разработаны теоретические основы аспектов использования информационных технологий и проблем их развития с учетом современных условий Азербайджана.

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные технологии, социальное развитие, стратегия развития, информационное пространство, дорожная карта.*

Aliyeva Tarana Abilfaz kizi
Ph.D. Azerbaijan State University of Economics - UNEC
Rzayeva Ulviyya Shakhin kizi
Ph.D. Azerbaijan State University of Economics - UNEC

Abstract

Modern technologies as the main factor of social development

Purpose – to substantiate the position and important role of modern information technologies in the social life of society.

Design/methodology – system approach, comparative analysis and deductive method.

Findings – factors of influence of modern technologies on social development of Azerbaijan and ways of solving the problems faced by the society in this area were investigated.

Research limitations – the task of developing the most progressive mechanism for eliminating emerging problems during the development of information technologies in the frame of local conditions must always be at the center of attention.

Practical implications – the main results of the study and the proposals can be used in the field of information technology development in Azerbaijan.

Originality/value – From the expert's point of view, information and communication technologies - ICT were evaluated as a catalyst of social development, theoretical foundations of the use of information technologies and development problems were considered, number of practical recommendations were given for the formation and management the development of the ICT sector with taking into account the current states of Azerbaijan.

Keywords: *information and communication technologies, social development, development strategy, information space, roadmap*

JEL Classification Codes: D80, G14, L86, O17.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 24.04.17.

Təkrar işləməyə göndərilmişdir: 01.05.17.

Çapa qəbul olunmuşdur: 30.06.17.